

Десятий рядок (уривок)

Степан Процюк

Увага! Ви читаєте уривок з твору (ознайомчий фрагмент).

1

Максим знову думав про гроші. У матеріальних вимірах світу їх було до непристойності багато. А в нього – до непристойності мало.

Якщо розкинути мізками, виходить якась незрозуміла нісенітниця. Він – не філософ монетаризму. Не речник кейнсіанства. Йому байдужі тонкі закони грошового обігу, стрункі ряди грошоперетворень. Він мало тямить у безжальних закономірностях дефолту, після якого чимало бізнесовців накладають на себе руки. Гроші несуть свободу – вони ж є носієм розпаду й смерті.

Кажуть, що гроші треба любити, мовляв, вони – найважливіша річ у житті. Але чому в заможних країнах так багато нещасливих, така густа суїцидальна шкала? Чому в радянських концтаборах, де сидів його дідो Гнат, гроші не важили нічого? Чому там люди не лише ламалися, але й гартувалися? Чому воля там коштувала більше, ніж найбільший банківський рахунок?

... Ты меня не любишь, не жалеешь, – раптом зазвучав із іншого кутка столипінки красивий, трохи істеричний, чоловічий голос.

Гнат подумав, що такі голоси, швидше за все, можуть мати кримінальники. Назагал вони не розуміють поезії. Проте Єсенін був єдиним автором, частину віршів якого полюбили зеки.

...я ведь сам люблю тебя не очень, утопая в дальнем, дорогом...

Підпила зеківська компанія проливала сентиментальні сльози над піснею братана. Це не заважало їм різатися в карти "да патери пульса". Нарешті, один програвся до ручки.

Раптом він пробігся по вагону й побачив майже нове пальто якогось поляка, який нещасливо потрапив у СРСР разом із своїм добротним одягом...

– Слышь, алень! Атдавай по-хорошему! Я сказал!

– То есть как? Как отдавай? – огризався поляк ламаною російською.

– Слышь, асмадей, еще одно слово и я щас потушу твои бебики, бля буду!

Один із приятелів сказав до протестувальника щось по-польськи. Напевне, пояснив, що урка погрожує виколоти йому очі. Широкоплечий поляк зблід. Мовчки подав злодієві пальто. Той розплився у фальшивій ввічливій гримасці:

– Так то лучше. А то я уже хотел тебя урыть и затемнить, фраер! – ошкірився злодій із нотками біснуватої істеричності в голосі.

Поляк ще не розумів до кінця, що втрата верхнього одягу взимку – один зі способів швидко померти. Він довго шепотів про щось зі своїм приятелем. Той, напевне, був радий, що його потріпана, але ще пристойна шинель уціліла...

...только нецелованных не трогай, только негоревших не мани...

Спонтанний романс оплакував і прощав, усе розумів і все переступав, злодійському молився й по-блатному сентименталів. Фальшиві романтичні культики були фікцією. Як і спроба захистити невинних хлопців від розтлінної мужененависниці, що краяла серця й відбирала рештки розуму, манячи темною вродою.

Надривний культ матері був останньою підсвідомою потребою клаптика святощів. Насправді ні урки, ні суки, ні інші злодійські касти не дбали про своїх матерів, захищаючись видуманими міражами. Людське вже давно зникло за далеким поворотом вулички дитинства чи юності...

... кто любил, тот уж любить не сможет, кто сгорел, того не подожжешь...

Ліпший кореш злодія, який хотів виколоти полякові очі за пальто, майже плакав, завершуючи спонтанний спів. А може, й плакав, адже ніхто ще не відміняв чимало "я" в людині, навіть недорозвинутій...

Театр життя і смерті, далекий як від нездарного, так і від талановитого лицедійства, оживав над вагоном. Може, то сама Мельпомена (або сибірська посестра богині), виючи від вимушеної самотності, обрала цю землю для експерименту, щоб показати людям витончені можливості театролюбства як садомазо, садомазо як смерті?

Потяг їхав сибірами, неначе сахарами. "Там би було легше", - подумав Гнат. Довкола зависав сопух немитих тіл. Час до часу в ніс било сцикління.

"Людину неважко оскотинити, руйнуючи її біологічні потреби. Не дайте їй їсти. Або дайте дуже мало, щоб вона лише існувала. Примусьте її непосильно працювати. Через два - максимум три тижні з людини зійдуть усі нашарування цивілізації. Вона або покінчить із собою, або буде думати лише про їжу. Їй будуть снитися товсті рум'яні хлібні тіла, що кривляться й підморгують, пролітаючи уві сні кудись повз рот нещасного.

Але не забирайте в людини останню дрібку надії, інакше вона втратить волю до життя. Зрештою, начальники й начальнички, як кажуть злодії про весь персонал таборів, є і чудовими катами і непоганими ілюзіоністами, коли цього потребують інтереси партії і народу", - болісна гримаса на мить перекривила Гнатове лице, зробивши його подібним до потворної маски.

Крик матері, у якої дорогою померла від переохолодження дівчинка-немовля, тиснув на барабанні перетинки. Нарешті він затих. Якось раптово, підозріливо. "Не інакше, як її просто вбили, щоб не кричала, й викинули з вагона", - пронеслося десь на периферії Гнатової свідомості.

У повітрі кружляв запах макабри...

2

Дід, син і внук не впізнавали одне одного.

Вершини й низини були далеко - і поруч. Зрештою, якщо й опинишся там або тут, завжди можна переплутати вершину з прірвою. Нема жодних приписів, бо на могилах проростають юні квіти, у стеблах яких закладено зерно вмирання. А на вершинах одиноких блукальців наскрізь продуває крижаний вітер.

Гнат, Марко й Максим не знали цього. Хоча інтуїтивно здогадувалися. Троє юнаків були нині зведені чи то беззубими, чи то зубатими Мойрами в одне химерне братство за кровною спорідненістю.

Зрештою, вони ніколи не впізнавали один одного. Максим міг бути Гнатові дідусем, а Маркові батьком. Проте сталося навпаки. Причин саме такої сімейної ієрархії не знав жоден із них. Їм не потрібно було це знати. Хто додає собі знань, додає страждання.

На Гнатовім рукаві було видно найчіткіше – перша група крові. Жодних запитань, ніяких застережень. Три Мойри водночас глянули на Гната із сумішшю ненависті й поваги (можливо, автор перебільшує, адже Мойри нездатні ненавидіти смертних, як нездатні їх поважати). Як би там не було, три Мойри в унісон показали Гнатові шлях до гадесових володінь, залишивши єдиний шанс зі ста. Він ступив туди, нічого не підозрюючи...

На Марковім рукаві друга група крові теж добре проглядалася. Середульша Мойра ні про що його не розпитувала, підозрюючи, що цей юнак знає її біографію з кількома небажаними плямками. Мойра ще подумала, що Марко може донести олімпійському імператорові – і ввічливо, жестом регулювальника спрямувала його на вершину. Мойра, щоправда, не сказала, що шлях до тієї вершини був захаращений мезозойським листям і кореневищами пралісів.

Напис на Максимовому рукаві був нечітким. Щоб розгледіти його третю групу крові, потрібно було докласти зусиль. Коли Максим поскаржився на нечіткість печаті, одна з Мойр процідила крізь зуби: мовляв, не варто було в дитинстві приглядатися до десятого рядка. Максим перепитав, чим завинив десятий рядок. Мойра, мовби не чуючи, неохоче зронила, що було цілком достатньо приглядатися до шостого, на крайняк сьомого. Максим хотів відповісти щось образливе. Але глянув у паралітичні очі старухи – й злякано, мимо своєї волі, посміхнувся.

Але беззуба уже не слухала його. Зрештою, на її місці уже кружляла молода чорнявка. Чорнявці були до лампочки метафізичні танцюльки. Можливо, вона лише прикидалася безтурботною після десяти років єзуїтського колегіуму.

Або трапився нечастий збій матриць і три Мойри запропонували Максові три різні шляхи. Кожна щось нашіптувала у вухо, наче Гера, Афін Паллада й Афродіта тихцем обіцяли Парісові всі приваби світу взамін за яблуко чвар – і Паріс віддав яблуко Афродіті.

Максим зробив по-своєму, намагаючись ступити кожним із трьох путівців.

Ну і ну, – зловісно заgrimасували три Мойри.

Давай-давай, – сказала перша.

Ступай-ступай, – перебила друга.

Не бійся – не бійся, – підсумувала третя.

У будь-якому разі троє юнаків, знову не впізнавши один одного, розійшлися різними дорогами.

найнеобхідніші елементи – робота, їжа, частково сім'я. Душею він назавше залишився у стародавньому світі, заплативши таким чином за юнацьку втечу від реальності.

Тато часто робив у своїх лекціях порівняння. Подекуди вони виходили за межі компетенції історика. Максим дотепер пам'ятає шматочки однієї з татових лекцій початку 90-их, на якій він випадково побував ще школярем. Рівний спокійний голос якогось архіваріуса контрастував із емоційною пружиною, закладеною всередині батькових слів – із цитатами, аналогіями, міркуваннями про психологію й імітації... Здавалося, батько був не лише істориком із фактами, за якими не видно людини, а й аналітиком психічних рис тоталітарних держав і їхнього мистецтва...

Голос Марка Гнатовича оживає. Максим виразно чує:

Кожен диктатор, що графоманить, утричі небезпечніший за того, який не грішить пародією на передачу енергій.

Навіть Сенека мусив підхвалювати вірші Нерона. Як і Сталіну, Нерону створили ірраціональну ситуацію, тобто теплу ванну.

Кожна сталінська стаття одразу потрапляла – що там на передовиці провідних газет? – тьху!– на скрижалі новітньої історії.

Радянський керманіч вірив, що творить нову реальність. Ось один із його недовіршів, коли він іще був підлітком:

Цвети, о Грузия моя!

Пусть мир царит в родном краю.

А вы учебою, друзья,

Прославьте Родину свою!

"Видатний" поет і театральний лицедій Нерон вірив, що проголошує нове людське слово.

Щоправда, Сталін утратив інтерес до віршиків, якими грішив замолоду. Гітлер утратив інтерес до картин і зодчества – проте давав настійні поради Лені Ріфеншталь стосовно "Олімпії" й "Тріумфу волі". Запаси творчої енергії, що не годилися для мистецького, ставали темною антитворчістю.

Певна частина честолюбців на місці Нерона, Сталіна чи Гітлера, які витворили своє демонічне мистецтво – завдяки ігрищам із народами, повірила б у своє месіанство – такою тяж є людська психіка. Панегірики текли ріками, подібні на початку нашої ери й при завершенні її другого тисячоліття.

Незрівнянний... сонцесейний... Але хто може засудити цих панегіристів? Хто з нас був на їхньому місці?

Навіть мудрець Сенека всіляко розхвалював Нерона, а потім віддав йому своє майно. Навіть естет Петроній вигадував найвитонченіші оди для прославляння мистецького дару посередності, звихнутої від манії величі. Нерон заборонив публікувати вірші своєму талановитому конкуренту Аннею Лукану, а потім підштовхнув його до самогубства. А потім примусив до самогубства і Сенеку, і Петронія. Але це було вже нічим для людини, що вбила свою матір Агриппіну-молодшу й дружину Поппію Сабіну...

Зрештою, Сталін також довів до самогубства свою дружину Надію Алілуєву. Їй був лише 31 рік... Потім на похороні він відштовхнув віко труни руками й побіг. Казав, що діти забудуть її через кілька днів, а йому вона назавжди скалічила життя. Не сказав лише про те, як ревнувала його Надія, які в неї були важкі напади мігрені, як часто він її принижував, як вона переживала після розстрілу восьми однокурсниць, як до її рук потрапила видана в Німеччині книга, де був змальований правдивий психічний портрет Сталіна – самотнього, параноїдально підозріливого деспота, а її було названо мимовільною учасницею його злочинів...

Зате є й відмінності. Нарком Єжов увечері після розстрілів, які практикував у підвалах власноручно, грав сентиментальні мелодії на піаніно своїй маленькій дочці...

Також хочу зауважити, що...

Максим стрепенувся. Голос батька зник – так само несподівано, як і з'явився...

4

За мірками багатіїв борг Максима був мізерним – усього десять тисяч доларів. Але він не знав, як тепер виплутатися з халепи. Грошей у нього не було.

Проте гроші крутилися над його головою. Під небом світу їх було до непристойності багато. Їхній загальний надлишок гнітив, карав і наказував. Гроші набирали найзагадковіших форм. Усюди, геть усюди вони буяли надміром розкоші. Будь-який – навіть найзадріпаніший маркет чи секс-шоп – це вкладені гроші, що працюють за класичною формулою "товар – продаж – товар". Вкладати й отримували гроші, здається, вміли вже навіть немовлята.

Вкладали молодість і честь, хитрощі й розум, безчестя й безум, талант і нищість. Гроші залишали випалене поле. Ставали базовим інстинктом.

Максимові здавалося, що він не розуміє того життя, яке провадить більшість людей. Він придивлявся, але все довкола нагадувало медичну таблицю для перевірки гостроти зору. Перший рядок – чіткий, далі букви менші... ще менші... і врешті – зовсім нерозбірливо:

Ш Б

М Н К

И М Б Ш

бишнм

Ця медична таблиця лякала хлопчика ще з дитинства, відколи окулісти виявили в нього короткозорість. Таблиця складалася з десяти обов'язкових і двох допоміжних рядків.

Уперше на прийом хлопчика привела мама. Окуліст був строгий і відчужений, наче з якогось паралельного простору, де немає живого життя – лише суцільні десятирядкові таблиці, що глумилися з малого своєю недоступністю. Кажуть, що більшість людей бачить – неймовірно! – усі десять рядків. Без жодних труднощів і примружувань. Без принизливих заплющувань / розплющувань очей. Без болісного сорому за власну безпорадність.

Окремо були повнокровні двокрилі люди, які легко читали всю таблицю:

Ш Б

М Н К

И М Б Ш

Б И Н К М

И Н Ш МК

Н Ш И И К Б

Ш ИН Б К И

К Н Ш М И БИ

Б Н ШМ И И Н

Н Н И Ш М Ш И Б

До речі, були навіть такі, що читали всі дванадцять рядків (хоча два останніх були необов'язковими, нагадуючи бонус для щасливчиків).

– 120 відсотків! Вітаю! У вас орлиний зір! – зрідка доводилося говорити окулістові з паралельного простору. Але не Максимові, а тим орлинозорим людям....

Максим завжди чув одне й те ж:

– У хлопчика прогресує міопія. Треба носити окуляри. Ліве око має ще нижчий зір, як праве. Зверніть увагу на ліву сторону організму вашого сина...

Окуляри повинні мати сильні діоптрії. Треба виконувати спеціальні вправи. Це спадковість, нічого не поробиш. Спробуйте поїхати в клініку Філатова. Але ми – не боги. Офтальмологія (як і медицина загалом) не можуть гарантувати повного одужання від міопії високого ступеня. При операції є ризик сліпоти.

Мама тихцем сплакнула.

Перед очима малого все розпливалося... набувало туманних контурів. Приблизність живих і неживих предметів, їхня розмитість і неконкретність сприяли як довірливому, так і недовірливому ставленню до навколишнього.

Спершу все було світло й радісно:

Ш Б

Потім доводилося напружуватися, щоб досягнути ту попередню радісну світлість:

М Н К

Утретє такі відчуття треба було виборювати розплющуванням і заплющуванням очей, тортурами зіниць і повік. Нарешті:

И М Б Ш

На четвертому рядку будь-які старання ставали сізіфовою працею і танталовими муками водночас. Букви розпливалися, утворюючи нерозбірливі рядки.

бишнм

Ці рядки нагадували хлопчикові ліниву, але небезпечну змію, яка причаїлася, очікуючи на чергову жертву. Їх було неможливо ні вгадати, ні дешифрувати, ні витерти з власної свідомості.

Це "бишнм" зазнавало чимало перетворень. Воно ставало то вогненним кільцем, то оком прірви, тобто прірвою у формі подовженого очного дна або змієподібної зіниці. Спершу з цим було неможливо змиритися.

Хлопчик мріяв спалити усі таблиці для перевірки зору, а їхній попіл розвіяти над океаном (якого він не бачив, але знав, що десь є чотири океани...) Або переробити, щоб йому було чітко видно той недосяжний десятий рядок: Н Н И Ш М Ш И Б !!!

Щоб було отак: Н Н И Ш М Ш И Б!!!

Ні, отак: Н Н И Ш М Ш И Б!!!

Можна було спробувати задобрити всіх окулістів світу цукерками – і вони б тоді теж називали його зір орлиним. Вони б могли замінити йому очі. Дивно, чому люди не мають запасних рук, ніг, сердець? Але найперше – очі! Він не хоче носити окулярів. Дідо Гнат якось спересердя казав, що в окулярах людина подібна до мавпи.

Принаймні людина не народжується в окулярах. Вони вносять у загальний вигляд якусь кумедну беззахисність. Хіба можна уявити в окулярах Олександра Македонського чи римських легіонерів? Навіть його дідо не хоче носити ці металеві поневолювачі. Ким він буде, коли одягне ті окуляри? Мавпою серед не мавп!...

Всюди були тільки бишнм, бишнм, бишнм, бишнм, бишнм... Їх було безліч... Більше, ніж римських легіонерів під орудою вінценосного Гая Юлія Цезаря чи прославленого Сціпіона Африканського... Ненависний четвертий рядок перемагав улюблений десятий.

Як стати справжнім чоловіком у тих мавпячих скельцях? Чого йому так не поталанило?

Материні заспокоєння й обіцянки дива не допомагали. Десятирічним Максим, на відміну від п'ятирічного, запідозрив, що мама не всемогутня. Батько, професор кафедри нової та новітньої історії, про синові окуляри не мав спеціальної думки: треба – то треба.

Часто, коли ніхто не бачив, хлопець крадькома плакав, тужачи за недосяжністю десятого рядка.

5

Щось коїться з людьми. Стираються межі між містом і селом, між країнами й континентами, пов'язаними другим, після Долара, царем – Інтернетом. Але ніхто не стає мудрішим. Фізіологічна структура людини не змінюється. Час вивільняється, але майже ніхто не знає, для чого нам скільки часу. А може, час – це ілюзія?

Напевне, людина нездатна дотягнутися до осяянь окремих єдинокровних. Каста найкращих із рідкісною групою крові створила благо для пересічних. Тепер ми маємо доступ майже до всіх володінь обох царів матеріального світу, до дев'яти рядків їхніх законів. Лише десятий залишається прихованим.

Але все це омана й міраж, Максиме. Ми всі потонули в несправжності...

– Навіщо мене провідують ці картинки? Навіщо безжально вриваються у свідомість? Звідки ці голоси інших "я"? Чому в моє життя вривається енергетика мертвих? А може, мертвих більше немає? Може, їх ніколи й не було, а земля є хранителькою всіх відтінків енергій, живим музеєм, де одне перетікає в інше, де мертва кров вливається в ненароджену, творячи диво нового життя? Але ж мені не треба цих станів, я не відшукував їх, не хотів! Невже дід Гнат, помираючи, передав мені якісь небезпечні знання?

Напевне, дідो Гнат не парився б думками, як віддати борг. Він би сміявся з таких дрібниць.

Він би сміявся, якби отримав мільйон доларів. Він би посміхався, якби його поранило.

Він би зберігав спокій у всіх любовних переживаннях. Він би розумів, що найбільша насолода найближча до глибокого відчаю.

Він би знав, що існує щось, незмірно вище від наших думок.

Бо наші думки мало впливають на наше життя. Бо наше безсоння від пошуків якихось "виходів" лише закриває входи.

Бо порпання на сміттєзвалищі нашого минулого – не археологічні осяяння.

Бо наші футурологічні пристрасті подібні до фантастичних романів, написаних домашнім котиком чи бродячою собакою.

Бо після всіх наших щасть і нещасть колись гряде година спокою.

Дідо Гнат звідкись знав усе це.

6

Свого діда він пам'ятав мало. Максимові було кілька літ, коли йому сказали, що дідуся більше не буде.

– Чому? – запитав хлопчик.

– Помер, – відповіла мама.

Батько мовчав. Максим пам'ятає, що він лише кілька разів схлипнув. Це було так химерно, що хлопчик підбіг до тата Марка й почав його цілувати.

А потім на столі лежав великий дерев'яний човен. Максимко дізнався, що цей човен називається домовина. Дідуся заклали в той човен. "Він лежав такий спокійний", – підказувала дитяча пам'ять. Біля човна з дідом Гнатом стояло багато старих чоловіків.

Вони співали, попрощався козак із своєю ріднею, хтось привіз худенького чоловіка в довгій чорній ризі; "священик, священик прийшов", – зашепотіли навколо, а дивні діди все співали наче з підмосток їхньої хати виринув трагедійний античний хор, сам поїхав у далеку дорогу, тихий голос священика в чорній ризі, зі святими упокій, Христе, вічна пам'ять, зливався із старечим неголосним хором, у пісні було багато зачасної любові й ненависті, аж комусь видалося, що Гнат піднімається з домовини, ведений енергією уцілілих побратимів, які не зламалися; за наш рідний край, за стрілецький звичай, човен із дідусем закладали у викопану яму, батько знову сплакнув кілька разів, бабусю Тетяну відливали водою, робили заштрик у руку, підем в бій за свою перемогу...

Потім був довгий стіл зі свічками й молитвами, над яким висіла ікона христородиці. Багато говорили про діда. Максим зрозумів лише, що його дідусь був героєм. Пам'ятає, ще подумав, що також стане героєм, бо як інакше продовжити те, у що дідусь вірив найбільше?

А потім усі пішли. Лише бабуса Тетяна билася в конвульсіях жалю. Лише тато не вимовив потім кілька днів жодного слова.

7

Гроші були потрібні Максимові для того, що й усім іншим. Він хотів купити собі щастя. Але гроші зникали. І відчуття щастя також.

Він трохи знав теорії для щасливих. Їх було чимало. У пропонованому наборі жодна не пасувала Максимові стовідсотково.

а

Можна було зробити операцію й не носити окулярів – лише лінзи-невидимки. У тих лінзах був шанс завжди бачити десятий рядок. Грошей на операцію йому, може б, і вистачило. Але лінзи треба було – щоденно! – скидати й обережно опускати в спеціальний розчин у спеціальній посудині.

Максим не вірив, що маніакальні ритуали зможуть наблизити його до щастя. Він почувався майже щасливим, цілуючись із Галею. Але окуляри треба було скинути. Доторки природного тіла до тіла, без лінз і скла, без одягу й фарисейства часто давали можливість потрапити в щасливий вимір.

Але щось заважало. Повного блаженства не було.

л

Можна було вивчити теорії психоаналізу й самоаналізу. Слухати шаманічний голос Карен Хорні. Той голос вчив, що фундаментом трагедії неврозу є гординя ідеального "Я".

– Гординя витворює невротичні захисти, – казала пані Карен. – Ці захисти блокують відчуття повнокровного проживання.

– Тобто кожен невротик – це собака з перебитими лапами? Чи не так, пані Хорні?

Вона не відповідала Максимові, багатозначно замовкаючи. Після паузи пані Карен Хорні говорила про злопам'ятний, ізоляціоністський і смиренний типи невротиків, а також про їхні безберегі симбіози.

– Наприклад, коли я хочу досягнути якогось успіху і мною рухає лише сильна потреба довести свою спроможність? І я ненавиджу тих, хто стоїть у мене на шляху?

Пані Карен вислухала, помовчала, а тоді багато розповіла про невротичну ненависть та автоненависть.

– Найдужче, містере Максе, невротик ненавидить самого себе, але не може зізнатися в такій непосильній для нього правді...

Звісно, що "містере Максе" він видумував, бо Карен Хорні вже померла й не могла ожити для індивідуального сеансу з ним.

У будь-якому разі психоаналітичні студії дещо прояснювали, дещо спрощували, багато ускладнювали, але не робили щасливим.

Можна було писати про щастя товсті книги й пафосні діаріуші. Але автори таких книг, кажуть, часто плачуть. Особливо подалі від аудиторії. Буває, навіть накладають на себе руки, перестаючи вірити, що книгописання подарує те, чого в них нема.

Кажуть, автори таких діаріушів щасливі лише тоді, коли їх пишуть. Тому ті записи такі товстелезні і їх до непристойності багато.

... Приглядаючись до свого – спершу ідола, після друга, а відтак ворога – Фрейда, Юнг не розумів, як можна бути невротиком і намагатися зцілити від невротизму все

людство...

Кажуть, що поранений знахар – добрий знахар, а той, хто сам не переніс подібного болю, не годиться для цілительських практик.

Подейкують, найкращі ті ліки, в яких є дрібка отрути.

Зауважують, що найміцніші ті обійми, за якими на закоханих чатує небезпека.

Помічають, що в найтривкішій любові живе зародок ненависті. Лише боротьба протилежностей витворює танцюючу зірку.

Вважають, що геній часто буває зовні подібним до пришелепкуватого – екстремі перетинаються в одній точці, далі розпадаючись на ошмаття. Просвітленого можна переплутати з дурнем.

Лікарю, вилікуйся сам...

Зрештою, його щастям була Галя. Однак коли щастя в жмені, його магнетизм кудись зникає.

Він потайки насміхався над міркуваннями про щастя. Іноді ставився до них із неприхованих сарказмом.

Щастя є там, де про нього не говорять.

8

Максима тоді ще не було на світі. Марко навіть не уявляв, що матиме сина, адже народження дітей у сім'ї політично неблагонадійних – ризикована справа. Їх чекала підозріливість, неможливість вчитися там, де б вони хотіли, вічні комплекси у халіфаті серпа та молота.

Марковому батькові вдалося повернутися в Україну разом зі своєю молодою дружиною Тетяною. Настала перша радянська лібералізація, у концтабори просочився запах свіжого повітря, куми й орли з МВД не знали, як діяти, що говорити на політзаняттях після смерті Сталіна й розстрілу Берії. Під їхніми ногами вперше захитався ґрунт.

Уявіть, дехто навіть почав виявляти подобизну людяності. Дехто з концтабірного істеблішменту почав звертатися до зеків: "Товарищи!" – думаючи, що ті розтануть від зворушення й розчулення... Гнат пам'ятає, як усередині його ества заворушилося злопам'ятливе торжество. Але він знав, що ця фальш учорашніх сталіністів триватиме недовго, особливо до засуджених за П'ятдесят Восьмою...

Зрештою, на початку війни навіть Сталін (який спершу не вірив нікому, крім Гітлера) звернувся до народу: "Братья и сёстры!" – вперше за багато років возшествія на радянський престол згадавши семінарську лексику... А потім ще брав під руку нового наляканого кишенькового патріарха, театральну реанімуючи інститут церкви...

Монстр уперше захитався після Двадцятого з'їзду партії. Але це була випадковість. Цілі когорти правовірних марксистів з ортодоксальними мізками потрапили в мишоловку. Ще недавно приречені на смерть вітали Генералісимуся, потім ридали на його похоронах. Їх затоптували натовпи фанатиків, що йшли і йшли до Москви поклонитися мертвому ідолу, який замінив літургію та церкву. Це була форма

радянської релігії, бо людина переважно не витримує абсолютного безвір'я.

Як тут було жити Інакшим? Яке пекло могло розверзтися перед ними кожної хвилини? Все ж Гнат повернувся до своїх вимріяних за колючим дротом під конвоїрське матюччя ясних зір і тихих вод. Але їх ніде не було. Зорі проголосили радянськими, а води отруїли культом серпа й молота...

Гната чекала фізична праця. Йому не звикати. Гірше, ніж на лісоповалі, вже не буде. Так гартується або ламається дух.

Він знав, що йому щохвилини можуть склепати новий термін. Не мало значення, як він себе поводить. Але він і не пробував щось робити, когось закликати чибунтувати. Гнат вибрав особистий стоїцизм, але пам'ятав, що вони можуть його зломити репресіями проти дружини й сина. Сам він уже нічого не боявся. Навіть смерті.

Його не лякала ні бідність, ні безперспективність. О, він надивився, що водномить ставалося із вчорашніми радянськими кар'єристами й талмудистами, коли приходила їхня черга, випадково показуючи пальцем: "Сейчас ты, сука!"... Він знає, як людина перетворюється на мавпу, він не раз і не сто був свідком цих дарвінізмів навиворіт...

Гірше те, що він із молодого Тетянкою мусив жити у відомчих кімнатках – на гуртожитських протягах під пронизливим оком нових учнів Генералісимуса.

Те око невтомне. Країна була боса й гола, вирощувала кукурудзу, щоб із нею прийти до комуністичного раю, славилася космос і проклинала світове імперіалістичне зло, стояла в чергах по хліб і масло, але око стежило. Всюди і за всіма.

Монстр отямився. Саме тоді в Гната й Тетяни народився Марко. Ще один гвинтик імперії? Гнат розумів, що став іще вразливішим, бо віднині боїться за дружину й сина. У СРСР, щоб бути сміливим, треба зректися – без жодного позерства! – усього, пов'язаного з людськими радощами. Не боятися ні тортур, ні смерті.

Він не боявся. Але є Тетянка й Марко... Гнат знав, як зомбували дітей ворогів партії і народу, як примушували зрікатися батьків. Це було ударом у саме серце. Бо що значить воля однієї людини проти репресивного апарату?

Вождь сказав, що син за батька не відповідає. Він казав одне, а мав на увазі протилежне: яблуко од яблуні далеко не відкотиться, гени пальцем не роздушиш, винищити їх, тих синів і дочок ворогів народу, або примусити зректися своїх родичів, а попіл зречення розвіяти над радянськими водами!

Вождь завжди говорив одне, маючи на увазі щось інше – протилежне чи поверхово дотичне до своєї нової заповіді для газет. Він готував ґрунт для нових експериментів над людиною. Вождь був безкінечно самотній і хотів витворити довкола пустелю.

Гітлер перед смертю теж хотів перетворити Німеччину на випалене поле. Якщо померла його мрія – нехай помре все навколо. Магда Геббельс власноручно розстріляла своїх шістьох дітей. Стрілялися багато гітлерівських офіцерів. Але смертопоклонство не охопило весь німецький народ, який під орудою фюрера не хотів знову ставати суцільним випаленим полем...

Радянський вождь, як і всі тоталітарні правителі, був некрофілом. Він не обмінював солдата на генерала, навіть якщо той солдат був його сином. Вождь не має особистого.

Він чудово володів мистецтвом переносу. Може лише кілька березневих днів, конаючи в передсмертних конвульсіях, він згадував свою нещасну матір і замордованих найближчих...

9

Портрет вождя заворушився, заливаючи ленінську кімнату сімдесятих років минулого віку й тисячоліття кров'ю. Вусища розросталися, стаючи все товстішими й гідкішими. Марко подумав, що вони можуть бути шлангом-поливалкою, перекачуючи в просторінь ленінської кімнати, що теж почала по-стаханівськи розбухати, потоки невинної крові.

Зрештою, було чимало химерного. Першою була поява самого портрету, адже після 20 з'їзду партії сталінославіє не практикувалося.

Може, відколи він перебуває в цьому стані, знову назріла потреба троянди для диктатури пролетаріату? Скромного букету ромашок для семінариса Джугашвілі? Опіумного маку для великого Сталіна? А може, ця потреба ніколи не зникала?

Другою неправдоподібністю було те, що ленінська кімната то збільшувалася, то зменшувалася, уподібнюючись до шальок терезів. Стіни почали тріщати. Маркові барабанні перетинки ледь не луснули.

"Коммунизм - это молодость мира -и его приближают молодым!"- повідомляло прибите над дверима червоно-біле гасло.

Його зміст іще можна було розтлумачити законами певної людської логіки. Більшовики, як і нацисти, практикували фізичні, навіть фізіологічні культи.

Першим із них був культ молодості. Звісно, на певних плакатах можна було побачити, до прикладу, сивовусого токаря, який радісно ділиться з юними комсомолками секретами своєї професії. Або усміхнену, неначе адепт Крішні, доярку, що бадьоро звітує про перевиконання планів на всіх фронтах і позиціях.

Незважаючи на це, на пропагандистських плакатах зображали переважно молодих. Старість асоціюється з мудрістю. Мудрість - небажана при сталевих режимах.

Також заохочувався культ спорту. Але не зовнішньої привабливості й фізичної вроди. Негласно це вважалося пропагандою буржуазних надмірностей, ледь не збочень. Радянська людина повинна бути сильною, з міцними м'язами, безстатевим лицем і поглядом вольового транссексуала. Міцні м'язи потрібні для перевиконання планів партії, отже - планів народу.

Але чому ленінська кімната - як пружина - то стискається, то розтягується? Невже ця некрозна територія дивом перетворилася на живий організм, що може не лише рухатися, а й відчувати біль? Якщо це так, навіть у якомусь ще далекому до законів реального часу метафізичному вимірі, то це передвісник тектонічних зсувів у інфарктному серці імперії зла, як її називає Рейган.

Третім дивацтвом видавалося те, що брови на портреті рухалися. Марко підійшов ближче - брови кишіли якимось підозрілими мікроорганізмами. Вони налазили одна на одну, п'явки намагалися поглинути бактерій, а ті потім труїли п'явок. Їм не допомагало навіть спільне об'єднання в надбрівних дугах колись напівбога у френчі, а зараз -

безживного портрету від якогось вождемаза. Живності, яка пожирала брови, було так багато, що ставало незрозуміло, чи це портрет вождя, чи двохсотий з'їзд бактерій і п'явок на кічєвому полотні.

Академіка Миколу Вавилова начальники таборів і їхні заступники (часто без вищої освіти, але з робітничо-селянським походженням) називали "професорською свинею". З нього глумилися, мовляв, це не професор, а лайно....

Може, він розмножив цих п'явок і бактерій, помстившись із того світу мертвому генералісимуму?

Але чи відомстять мертві мертвим? Які закони і скільки їх у безконечному Гадесовому просторі?

Передчуття тривоги за сина, не прохаючи дозволу, наповнювало Гнатовє серце.

10

Маркові здавалося, що попона КГБ розкинулася над цілим світом. Йому зараз не більше двадцяти з хвостиком, пора радіти життю – а все навколо оповите безпросвітком. Ні, він знає – у загальних обрисах, як абстракції! – про минулі розстріли й відбивання чоловічих геніталій на допитах, знає про зречення рідних і сфальшовані материнські листи, що закликають підписати, покаятися, привселюдно засудити свої переконання.

Раніше навіть письменник Хвильовий відрікався від хвильовізму, щоб потім застрелитися. Не витримували навіть україно-радянські наркоми, як-от Скрипник, то що вже хотіти від ніжних літератських душ?.. І ті ніжні душі закладали одне одного, купуючи життя й матеріальні блага. Правда, дехто з ніжними душами, вже будучи немолодим, кожноденно ходив на могили своїх друзів, вимолюючи прощення у трупів.

Батько каже, що зараз легше. Батько вважає, що вже можна потихеньку готуватися до боротьби.

Батько каже, що треба лише бути дуже обережним, хитрим, добре знати теорію марксизму-ленінізму й провідну мову, бо інших фактично вже не залишилося. Батько Гнат, навіть керований відчаєм, вважає, що Україну можна будувати без мови, а вона потім відродиться, як Фенікс.

Головне: жити не тілом, а духом, – каже батько і якомсь старіє на очах. А потім знову дивно підмолоджується, обливається зранку холодною водою, навіть бігає, годинами сидить у незручних позах. Виховуй терплячість і уважність, сину, ти надто запальний і невірніважений, – повторює батько свою спокійну тиху мантру.

Як же її виховувати, тату, коли все спрямоване проти спокою?

Як вивчати теорію біснуватих, коли вони звели в могили мільйони? Як можна імітувати захоплення тим, що ненавидиш, батьку?

Як бути врівноваженим, тату, коли всюди панує брехня? Маркові ровесники не задумуються над її змістом. Їх життя минає в кам'яному мішку, зітканому Марксом і марксєнями. І так буде ще багато століть.

Як можна серйозно займатися йогою чи карате, коли в державі культ політзанять, аматорських хоріві повсюдне офіційне шельмування західних цінностей, мовляв, у

савецьких собствена гордасть?..

Хтось видасть мене, донесе, куди слід - і тобі, тату, одразу впаяють на всю іванівську новий "срок"!..

Як можна будувати культуру народу, коли зникає його мова? Коли з тієї мови насміхаються, вважаючи історичним пережитком або відсталим селянським мотлохом? Ти - великий мрійник, тату...

Марко багато чого хотів би спитати в батька, але відмовчувався. Запитувати - соромно, мовчати - важко.

Марко вже вчиться на історичному факультеті. Інакше й бути не могло. Технічний вуз був йому нецікавий, заклади мистецького спрямування видавалися підозріливими: хіба в цій країні митець може бути вільним?

Доторкатися до мистецтва в цьому кам'яному мішку - як доторкатися до делікатесів у концтаборі (садисти іноді й таке робили: голодному в'язню давали маленький шматочок домашньої котлети, чверть картоплини - і все... Це було ще гірше, ніж не їсти взагалі) - хіба тут може народитися щось справжнє?

О, тут безлік учителів малювання й літератури в школах і вузах! Але це переважно не хранителі, а блазні великого мистецтва!.. Це нездарні маленькі тіні однієї мільйонної великої тіні. Це ідеологічні супутники комуністів, які сприяють некрозу учнівських мізків. У цьому бруді, що вивчається на уроках літератури, навіть діамант стає обкаляним. Він забруднюється - і треба дуже уважного ока, щоб відрізнити коштовний камінь від сурогатів...

Так що історичний - це найліпший варіант. Звісно, найгірше - це марксистські талмуди, суцільна ідеологічна брехня, маса дрібних і більших стукачів. Серед технарів чи митців їх не так багато. Це правда. Вчитися на історичному небезпечно.

Історія України перебріхується й викривлюється до рівня глумливої пародії. Варварсько-методичні панегірики компартії виглядають непристойно. Історія оцінюється крізь призму класової боротьби.

Але ж неможливо перебрехати історію стародавнього світу! Неможливо відмінити ні золоту епоху правління Перікла, ні трагізм Пунічних воєн, ні історію фінікійських жертвопринесень!

...кажуть, що древні фінікійці практикували жертвопринесення немовлят... під час облоги Картагену вони зважилися на ритуальну гекатомбу... особливо цінними були жертви дітей зі знатних родів... жертви первородних... фінікійці-чоловіки в багрянцях, які почали носити першими... біла кістка й голуба кров... жінки з кульчиками й коралюми... особливою прикрасою був місячний серп - символ богині любові й смерті Астарти...

... У місці, названому тофет, вони - по одному! - укладали дітей на руки ідола, що мав лик тільця... і палили вогонь... дитячі тіла скидали вниз спеціальними гаками... зойки заглушувалися ритуальними танцями й піснеспівами, зверненими до богів, яких слід було задобрити... жертви приносили божеству, ім'я якому - Молох...

...близько 500 немовлят згоріли під час тієї гекатомби...

Але у 30-50-их роках чекісти перевершили фінікійців. У столипінках немовлят убивали, щоб вони не плакали, а тих, які вижили, розлучали з матерями. У концтаборах були дитячі бараки, де конали відлучені від материнських грудей і тепла немовлята, так ніколи й не побачивши тієї, що привела на світ, зачем меня мать родила. Зечок-матерів буквально відтягували від своїх дітей, нерідко розстрілюючи автоматною чергою. Або вони самі забували про них, бо цар Голод подбав про це, швидко перероджуючи матерів на скелетоподібних істот із мішечками замість грудей, із божевільною посмішкою, зверненою до Молоха в радянській подобизні, а не до своєї дитинки.

Дивом уцілілі діти поповнювали легіони малих уркаганів, із яких потім виростав новий фундамент для кримінального світу... Вони були безжалісними, ці восьми— чи дванадцятирічні істотки. Вони знущалися над старими, що не були кримінальними, відбирали в них хліб, влаштовували дикі дитячі побоїська. Вони поклонялися лише злодійській табірній ієрархії.

Їх можна було назвати тваринками в людській подобизні, живими жертвами Молоха.

А він знову прийшов у сибіри й мордовії, переодягнувшись із фінікійської багрянлиці в дебелу радянську шинель. Відкинувши місячний серп, Молох нап'ялив на шапку-вушанку п'ятикутну червону зірку. Але серп таки залишив – на радянському гербі. І ще додав молот.

Моло-х і моло-т...

11

Їх ставало щоразу більше. Їх було безліч.

Вони йшли і йшли, заповнюючи світ своїми рахітичними тілами.

Вони повзли пустелями й прірвами, джунглями й преріями, але страшніше, як у своїй передсмертельній батьківщині, в Україні радянській, не було ніде.

Вони пленталися тихими вулицями планети й сумовитими полями світу – найпечальніше місце було там, звідки попідводилися із землі їх непогребені трупи й трупики.

Вони діловито заглядали до зернових амбарів, поспішно дихали теплим глевким повітрям пекарень, рилися у вічних смітниках вічних міст... Усюди була можливість затамувати підставову людську потребу в їжі, окрім їхньої батьківщини-канібалки.

Вони просилися на нічліг до суворих скандинавів, імпульсивних італійців чи розважливих германців – прикметники могли тасуватися, як колода карт. Їх приймали – байдуже, неохоче, зневажливо – але приймали. Їх не прийняла лише батьківщина, а потім перед ними не розверзлися й глибини власної землі.

Вони заходили в нічні клуби й ресторани великих міст Західної Європи, щоб – хоч на мить! – перекривилися жахом чийсь самовдоволенілиця.

Вони намагалися обживати заокеанські ліси й прерії, але ті потребували живих, а не безтілесних і безшелесних. Могильні кості не посіють зерно, скелети не викорчують чагарники, замордовані тіні не поцілують стомлених роботою.

Вони намагалися заселяти міста-привиди й села-пустки. Деколи родичі, які живилися м'ясом своєї дитини, підповзали під церковні врата, не тямлячись і не тямлячи. Іноді замордовані священики приходили до порожніх церков, щоб відправити літургію за убієнними.

Діти падали вниз, опухлими животиками до землі, аскетичними ручками й скелетними тільцями – у гіпнотичні трави вітчизни, яка не зуміла їх ні прихистити, ні захистити. Вона зрадила, влаштувавши новий тофет без спалювання й обкурювання ритуальним вогнем. Вона вбила їх, аби прославити провинного ангела, щоб прихистити одну з його інкарнацій у велетенському національному гуртожитку площею 1/6 земної кулі.

Вітчизна стала для них короткозорою повією, звихнутою жрицею-геростраткою, матір'ю-шизофренічкою, що днями, а особливо ночами, нап'ялює на свої висохлі прищуваті оцупки рукавички дітовбивці.

У дітей із опухлими животиками не було ні Батьківщини, ні батьківщини. Часто їм не знаходилося навіть місця для погребіння.

Навіщо вогні, навіщо гекатомби байдужим богам? Є новий бог – Сталін, чия червона пащека потребує нової жертви для поглинання.

Небайдужий червоний бог знає, що найліпше заковтувати ті жертви, що клянуться в любові, навіть у передсмертних конвульсіях люблячи ката і вважаючи його великим і єдиним....

....

Некрофіл Перший нині довго ходив полями вітчизни-канібалки. Часом він довго вдивлявся в обриси шляху на захід. Напевно, він виглядав звідти якогось підбадьорливого жесту Некрофіла Другого. Перший мріяв про серп і молот, другий – про свастику. Першому снилися колючі концтабірні драти над усім світом. Другий віддавав перевагу санації для неарійців і випаленій землі. При великому бажанні між першим і другим некрофілом можна було знайти кілька дрібних розбіжностей. Вони так ненавиділи один одного, що ця пристрасть нагадувала соромітницьку примару любові.

Але нині Некрофіл Перший був самотнім. Йому всюди привиджувалися знерухомлені люди, якими керує дебели Лялька. Некрофіл ненавидів і сміх, і плач. Він узагалі ненавидів будь-який шум. Також він ненавидів живу тишу. Тиша мала бути мертвим простором, де упокоєні безліч трупів.

Некрофіл-молотопоклонник і серполюб був твердо переконаний: нема людини – нема проблеми. Він правив свою чорну месу кілька десятиліть. Йому не був потрібний секс із трупами, адже будь-яка злучка, міркував про себе сухорукий Параноїк, це життя. Йому було потрібно лише єдине: нищити – всюди, завжди і з маніакальною впертістю – прояви живого.

Якби він зміг, то перетворив би усіх на армію зомбі. Вправно підтасовуючи закінчення, він би винайшов нові національності – зомбієць, зомбус, зомбіянин, зомбек, зомбах, зомбуз.

Він би радісно скалив прокурені клеваки, виконуючи шаманічні танці над батьківщиною зомбі, вітчизною трупів.

І лише ледь чутно дзвонить дзвін, оплакуючи померлих.

Кінець ознайомчого фрагменту

Джерело тексту: Процюк С. Десятий рядок (фрагмент роману) // Посестри. Часопис. 2022. № 36